

# Женидба краља Милутина

Објављено: 21.10.2016.год.



Краљ Милутин са ктиторским моделом цркве и краљица Симонида на фресци у Студеници

## Како је царски посланик из Константинопоља преговарао о петом браку моћног српског владара и шта је видео на српском двору

Једне хладне зиме, усред јануара **1299.** године, кренуо је из Цариграда на челу колоне коњаника и кола, шибан хладним ветром, кишом и суснежицом, царски посланик и логотет Теодор Метохит.

„Дошла је зима, највећа од зима, записао је један византијски писац, какву ни старци нису још видели.” Баш у то време, на прелазу тринаестог у четрнаести век, у Европи су се десиле значајне климатске промене које су условиле знатно хладније време и које су касније модерни научници назвали „мало ледено доба”. Зиме су постале оштрије и дуже, а лета свежија. Просечна годишња температура се смањила. Реке и морски заливи су се зими ледили док су се глечери на планинама ширили. Услови за летину су се погоршали, што је доводило и до појаве гладних година.

Теодор Метохит наравно није био свестан да се свет баш налази на прагу малог леденог доба, али је у својом дипломатском извештају подробно описао хладноћу и тешкоће на путу.

Ипак, без обзира на временске услове, посланик је морао да настави свој поход, јер се пред њим налазио врло важан задатак који је добио од самог **цара Андроника II Палеолога**.

„Нужно је било трпети и ја сам трпећи путовао”, забележио је Метохит. **Требало је да са владаром „Трибала” – како су учени Византинци тог времена називали Србе – договори услове мира који је подразумевао и склапање брака између српског краља Стефана Уроша Милутина и византијске принцезе.**

## Невоље на путу

Још од поласка из Цариграда Метохитовој колони придружили су се и српски изасланици који су у знак поштовања путовали са византијским посланством све до српских граница. Метохит је описао згоде и незгоде које су се успут дешавале са једним од пратилаца и које су указивале на разлике у навикама и обичајима између Византинаца и Срба.

Тако је на самом почетку пута, у једном селу, српски изасланик (коме није наведено име) изазвао неспоразум покушавајући силом да од сељака-домаћина уз смештај добије храну и послужење – што је била уобичајена обавеза становништва према племству у Србији (такозвани „оброк”), али не и у Византији.

„Пошто ништа није постигао... он сместа скочи и стаде да насрће на кога би стигао... задајући ударце песницом по глави и задобијајући их... Жене из куће су притом јаукале и подигла се граја.” Захваљујући византијској делегацији сукоб је ускоро изглађен. Српски пратилац, разумевши разлике у обичајима, од тада се понашао „разумно, учтиво и љубазно”.

Други случај који се десио са истим „Трибалом” указивао је на његово хвалисање које је раздраживало Византинце. Србин се наиме доста неразумно јуначио пред зимском стихијом.

„Супростављао се толиком невремену а да уопште није бринуо о себи и своме телу. За главу се није нимало секирао, имајући на њој само малу капу... И задуго би стајао на отвореном и показивао нам се слабо одевен и гологлав, као кип овенчавајући главу и обасипајући је снегом и кишом...”

Српски посланик је приповедао како је прошао многе стране крајеве – **Пеонце, Мизе и Ските (то јест Мађаре, Бугаре и Татаре)** под тешким временским условима за које није хајио.

„Овим се много правио важан и дичио се својим путовањима”, записао је Метохит. Међутим, само неколико дана касније Србин је, на задовољство злурадог Византинца, добио грозницу. Посланство је морало током два дана да у једном селу сачека док му не буде боље, а византијски посланик је забележио да је „болесник сада добро слушао” све шта му је саветовано.

Иако у то време представници мале и слабе државе, Византинци су и пред крај РOMEЈског царства задржали однос високе царске надмености и одређеног презира према „варварима” – то јест према свима који нису РOMEји – што се посебно испољавало у њиховим извештајима.

Згоде са српским пратиоцем биле су само занимљив увод пред озбиљним дипломатским задатком пред којим се налазио царски логотет и посланик.

Већ по пети пут путовао је на српски двор.

Очекивао је да то буде и последње посланство код Милутина како би се коначно договорио трајни мир на границама према Србији.

### **Брачна дипломатија**

**Крајем 13. века некада моћно Византијско царство постало је тек сенка своје сенке. Његова величина стално се смањивала под нападима Срба у Европи и Турака у Малој Азији.**

Деценију и по пре Метохитовог посланства, краљ Милутин проширио је границе Србије према југу. Заузео је Дебар и Кичево 1284. године, односно византијске пределе западне Македоније као и север данашње Албаније.

Српска граница се померила до Струмице, Прилепа и Охрида.

Нешто касније (1292. године) борбе између Србије и Византије су обновљене.

Срби су успели да 1296. године привремено освоје и значајну луку Драч.

Византијски покушаји противудара нису успели, а Срби су наставили да подстичу сталне немире у пограничним пределима.

„Навикнути да се радују борби, отимачи говеда и коза”, писао је са ниподоштавањем, али и немоћно Метохит о пограничним српским феудалцима, „на границама и по пустим планинама вребљују и отимају стада, људе и путнике, презирући закон, иститну и сваку правду.”

Слаби цар Андроник II желео је да на сваки начин постигне мир, па је од 1297. године једно за другим слао посланства српском краљу.

У том циљу понудио му је и руку своје сестре Евдокије, удовице трапезунског цара.

Бистри и учени Теодор Метохит изабран је да буде главни царев преговарач у осетљивом послу преговора са Србима које су Византинци с једне стране презирали као „варваре”, али су их са друге стране уважавали као све моћније, опасне-суседе.

## БРАЧНА ДИПЛОМАТИЈА КРАЉА МИЛУТИНА

Краљ Стефан Урош II Милутин Немањић владао је Србијом скоро четири деценије (1282–1321) и женио се, колико је историји познато, бар пет пута. Како је то било уобичајено у средњем веку, већи број владаревих бракова имао је политичке циљеве или је представљао потврду међународних уговора, као што је био случај са последњим Милутиновим браком са византијском принцезом Симонидом.

Милутинов први брак био је са српском властелинком Јеленом. Други брак са тесалском принцезом Јеленом, кћерком деспота Јована I Дуке Анђела, закључен је око 1282. године као потврда савеза Србије са владаром Тесалије, а против византијског цара. Трећи брак са мађарском принцезом Јелисаветом (Ержебет) није дуго трајао (1283). Већ 1284. године Милутин се по четврти пут оженио, кћерком бугарског цара Ђорђа Тертера (Аном), како би осигурао савез и мир са Бугарском. Овај брак је трајао дуже, све до 1299. године, када се српски краљ оженио принцезом Симонидом. Ана Тертер послата је у Византију, где се касније поново удала ■

Давно су прошла она времена када је при царском двору постајала и посебна „канцеларија за питања варвара“, нека врста дипломатског одељења задуженог за спољне односе Источног римског царства.

Увек окружена бројним и опасним суседима, изложена нападима, Византија је још у раним вековима, уз војску, развила и посебну дипломатску службу чији је циљ био да се прикупе поуздани подаци о суседству и да се омогући заштита царских граница ако је могуће мирним средствима, која су подразумевала склапање уговора и савезништва, подмићивање и друго.

Давно пре Макијавелија, Византинац Јован Кинам, писац из 13. века, написао је:

„Многи и разноврсни начини воде ка истом циљу – победи. Неважно је који од њих се користи да би се тај циљ постигао.”

Другим државама и „варварима” слати су сјајни поклони, у Цариград су примана посланства издалека, склапани су уговори са непријатељима царевих непријатеља и коришћени су и разни други начини да се могући нападачи спрече у опасним намерама усмереним против Цариграда.

**У каснијим вековима царски двор је прибегавао брачној дипломатији. Цареви су се женили странкињама, а принцезе рођене у пурпуру („порфирогените”) даване су за супруге страним владарима као начин да се успостави трајан мир и да се орођавањем остваре боље везе и прошири византијски утицај.**

У време посланства у Србију Теодор Метохит имао је око тридесет година. Био је син Георгија Метохита, свештеника и сарадника претходног цара Михајла VIII Палеолога. Георгије се одликовао у подршци цару да се склопи црквена унија између православне и католичке цркве. Међутим, након што је Михајлов наследник цар Андроник II одбацио унију, Георгије Метохит пао је у немилост и био заточен. Ово ипак није засметало његовом сину Теодору да буде изабран за логотета и сенатора и да постепено постане један од царевих најближих сарадника и поверљивих људи. И пре преговора са краљем Милутином, Теодор Метохит учествовао је у дипломатским мисијама попут оне у Киликију, где је посредовао у склапању једног царског брака.

## **Добродошлица**

У средњем веку у Византији и на Балкану развила су се одређена правила опхођења према страним посланствима слична онима у остатку Европе. Церемонијално понашање је у то доба имало велики значај и само по себи носило је поруке које су биле упоредиве са усменим или писменим посланицама.

Тако Метохит приповеда да је при доласку краљ Милутин њему у сусрет упутио „почасни одред ради пријатељске добродошлице и поздрава испред вароши” која је вероватно била Скопље. Чим је стигао, посланик је у граду добио и одраније припремљени смештај који је уредио управник вароши. Следећег дана, посланик се упутио „архонту” (владару, како он често назива српског краља).

„Водили су ме млади племићи, свечано опремљени, отуда послати да ми укажу почаст, како је обичај.” Посланик не изоставља да укаже на значај који је указан његовој поворци и који истовремено показује степен развијености дворских обичаја у средњовековној Србији.

„Читава церемонија и пролазак (кроз град) беху врло елегантни, са пуно уважавања и кићености, показујући и обзнањујући становништву долазак племенитог посланства највећег господара.”

Краљ Стефан Урош Милутин „се веома био накитио и празнично оденуо, претрпавши се драгим камењем, бисерјем и нарочито златом... Цео двор блештао је од свилених и златом везаних тканина.” И дворани су били свечано и гвиздаво обучени тако да је цео призор, наводи посланик „био по угледу на царску и колико је могуће било, ромејску племенитост.”

Занимљиво је приметити колико се српски двор изменио у односу на онај утисак који је пренео, у време Милутиновог оца краља Уроша I, три деценије раније тадашњи вазантијски посланик Пахимер. Он је тада забележио да је „све код њих (на српском двору) било припросто и сиромашно, као да животаре од лова и крадући.”

Први церемонијални састанак византијског посланика и краља Милутина био је кратак и донекле би могао да се упореди са уручењем веродајних писама шефу државе у модерној дипломатији.

„Предао сам краљу царска писма, обратио му се и поздравио у име царево, како је то уобичајено, што он прихвати благонаклоно, узвративши са сваким уважавањем и достојанственим ставом... Пошто ме је упитао како сам и како се осећам... и захвалио ми, дозволио је да се са његовим допуштењем одмах удаљим и да се одморим... јер ће ме следећег дана поново позвати код њега ради преговора и извршења послова посланства.”

Између осталог, као знак почести и милости, краљ је са своје трпезе сваког дана слао посланику најбоља јела:

„Осим дивљачи, добијамо и разних птица и друге јестиве хране као што су шумски јелени и вепрови... Са архонтове трпезе шаљу и укусно припремљена јела и послатице у златним и сребреним посудама... шаљу још и сушено воће и најбоље колаче, као и комаде приготовљених риба...”

Најзад посланик је као посебну почаст од српског владара добијао и поклоне у одећи и накиту.

„Облачио ме је у најлепше своје одело, једном ношено или ново, и опасивао ме свечано оним појасевима којим се некада сам најчешће опасивао. Много се овако беше бринуо о мени...”

## Преговори

Ипак, дочек, пажња и све церемонијалне почести биле су само увод у озбиљније теме, суштину и разлог Метохитове посете: преговоре о условима склапања краљевог брака са царском принцезом и о миру између две државе. Притом, Метохит је током последње посете Србији у преговоре ушао са неочекиваним новом понудом којом су Ромеји подигли свој преговарачки улог, али због којег су истовремено према правилима дипломатске игре затражили веће противуступке од друге стране.

Наиме, цар Андроник II поручио је посредством свог посланика да уместо своје сестре удовице Евдокије краљу Милутину нуди руку своје рођене кћерке Симониде, „љубљеног чеда царевог”. Притом, изгледа да ни једној од страна није превише сметало што је у време преговора предложена невеста имала тек пет година, док је српски краљ био у педесетим годинама и већ у четвртом браку.



„Посланичко слово” Теодора Метохита садржи исцрпну приповест о току преговора краља и посланика приказаних по етапама њиховог напретка или застоја и у свој психолошкој динамици. Метохитов спис је поверљиви дипломатски извештај упућен његовом претпостављеном у Цариграду којим се јасно приказују основне спорне тачке током преговора и начин на који су оне превазиђене.

Након што је пренео византијске предлоге и услове које је потанко набројао у посланици, Метохит је описао како се краљ Милутин нашао у недоумици и како је избегао да посланику одмах и јасно одговори. „Чини ми се да му је било **неугодно** и да су предлози врло далеко да буду прихваћени и коначно договорени. Било му је неопходно да размисли о одговору.” Наредног дана, уместо да сам преговара са послаником, краљ Милутин је одредио „тројицу или четворицу (дворана) овлаштивши их... да њихово излагање узимам као да је његово.”

Међу српским преговарачима Метохит издваја извесног Ђорђа, који је вероватно носио титулу великог војводе на двору и био носилац преговора са српске стране.

Преговори нису били лаки. Метохит прича како су преговарачи „међусобно противречили и грдно се препирали” и како се у почетку „ни у чему нису сагласили.” Сликвито описује како је након три дана преговора личио на рвача или борца у песницењу који је изнемогао од борбе. Након краћег затишја у разговорима, четвртог дана преговора наступио је преокрет. Искористивши једну верску светковину, Метохит и Ђорђе срели су се током службе у цркви да би, како би се то данас описало, у неформалном разговору превазишли тешкоће.

„Почнемо да разговарамо као даваншњи знанци... Дуго се тако препирасмо и бранисмо сваки своје гледиште.”

**Разговор је омогућио да се, с једне стране, Срби увере да су понуде (о браку краља и византијске принцезе) Византинаца сасвим искрене као и да се тачно одреде спорне тачке из византијских захтева које су биле посебно тешке и неповољне за српску страну. Ђорђе, који је „добро познавао господаре (Милутинове) намере”, прихватио је византијске ставове, „осим ове овде три тачке.”**

- 1. Радило се о захтевима Цариграда да Милутин, уколико жели склапање брака са Симонидом, дотадашњу супругу (Бугаркињу Ану Тертер) преда у византијске руке,**
- 2. затим да у склапању брачног и мировног уговора учествује (као клетвеник, тј. да поднесе заклетву) и утицајна краљица – мајка Јелена.**
- 3. Најзад, да Срби предају одређени број својих племића као таоце Византинцима, чиме би дали врсту залога да ће мировни уговор бити и спроведен. Међу траженим таоцима били су, поред српских племића, и неки византијски побуњеници, који су раније пребегли на српску страну.**



## Недоумице

Лукави ромејски посланик у свом спису описује како је најзад у једном тренутку договорен компромис по појединим тачкама. Преговарање је у међувремену изнова преузео лично краљ Милутин.

„Он је брак (са Симонидом) много желео и одавно му је придао велики значај”, проницљиво је описао Метохит краљево размишљање. „Пристаде на све, изузев на речене три тачке... наново ме је позивао и пажљиво смо преговарали. После много времена, некако смо се споразумели...” Краљ Милутин је прихватио да преда своју жену, Ану Тертер у византијске руке. Заузврат, Метохит је одустао од захтева да краљица мајка (која није ни била присутна на двору) буде један од клетвеника. Још је преостало питање предаје талациа.

„Он (краљ) је рекао да је то питање најтеже за договор и за извршење.” Радило се, наиме, о деци и рођацима краљевих блиских дворана, утицајних великаша, који нису желели да њихови најближи буду дати у залог и буду одведени у далеки Цариград. На крају је и о овој тачки постигнут договор. Смањен је укупан број талациа уз јемство са византијске стране да ће се са таоцима поступати благонаклоно и да неће бити физички угрожени или злостављани.

Из других историјских извора познато је да је Милутин, као један део мировног уговора, вратио Византији неке од раније заузетих области. Метохит, међутим, у својој посланици само врло нејасно и заобилазно помиње ово важно питање, што је произишло од византијског обичаја да се чак и у званичним извештајима о посебно осетљивим темама не пише сасвим директно.

На крају, посланичко слово садржи и Метохитов опис о томе као се изборио да се договор са Милутином, након што је постигнут, и одржи. Наиме, након закључења договора прошле су недеље и месеци а да са Византијског двора није стизала коначна потврда да је цар Андроник II прихватио споразум који је постигао његов посланик. Нестрпљиви краљ је постајао све нервознији, а византијски посланик је морао да улаже све веће напоре да га смири и убеди да је све у реду и да је кашњење само последица временских непогода и других небитних околности на цариградском двору.

С друге стране, на српски двор стигли су и посланици Андроникових противника из Бугарске и из Тесалије, који су на сваки начин покушавали да поколебају Милутинову одлучност и да га убеди да одустане од предвиђеног споразума и брака. Занимљиво је како Метохит описује свог противника – посланика из Бугарске – који је нудио да се српски краљ ожени бугарском царицом која је била удовица. У опису поново провејава пословична византијска охолост у описима „варвара”.

„Дрзник из суседства... овде заједно са мном присутан, у свему поставља противпредлоге и оно што бих рекао побија свакојаким незнањем... ништавни и остарели и оседели кепец, поприлично глуп и неспособан да било шта уради.”

## Епилог

И поред одлагања које је било последица отпора византијске цркве да прихвати брак петогодишње принцезе са већ четири пута жењеним српским краљем, Метохитов дипломатски задатак је у потпуности успео. Брак између Стефана Уроша Милутина Немањића и Симониде Палеолог склопљен је у пролеће 1299. године у Солуну. Византија и Србија одржале су међусобни мир све до краја живота краља Милутина (умро 1321), односно до краја владавине цара Андроника II (1328).

Међутим, колико год био важан за међудржавне односе, брак Милутина и Симониде, који је трајао до Милутинове смрти, није био срећан. По годинама исувише различити, супружници нису имали деце. Једном приликом Симонида је покушала да напусти мужа и да се закалуђери у византијском манастиру. Међутим, пред претњом обнове рата са Србијом, Симонидин отац и браћа приморали су је да се врати остарелом супругу.

Изасланик Метохит је у Цариграду остварио сјајну каријеру. Око 1305. године цар Андроник поставио га је за свог личног саветника (месазон). Метохит се и ородио са царском породицом Палеолог. Затим је 1321. године постао и велики логотет, то јест највиши чиновник у царској администрацији. Током година управљања државом Ромеја силно се обогатио, све док није пао са власти заједно са сменом цара Андроника II (1328. године), кад му је и одузета сва имовина.

Теодор Метохит био је један од највећих полихистора (учењака) позне Византије и претеча хуманизма. Бавио се филозофијом, теологијом, историјом, реториком и астрономијом. Сахрањен је 1332. године у манастиру Христа Спаситеља у насељу **Хора** у Цариграду који је лично обновио и у којем су сачувани најлепше фреске и мозаици из времена позне Византије.

*Д. Лопандић,  
Забавник*